

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

фабрикантов – Νάβις (ШІV групи), Τιμό (ШІ група), Νικαγίς (ШІІ група)⁵.

¹ Фурманская А. И. Античный город Тира // Античный город. М., 1963; Карышковский П. О., Клейман И. Б. Античный город Тира. К., 1985. С. 64.

² Finkielsztejn G. Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens de 270 a 108 av. J.-C. environ. Premier bilan // BAR.2001. International sér. 990.

³ Самойлова Т. Л. Экономические связи Тир с античными городами в V-I вв. до н.э. // Памятники древних культур Северо-Западного Причерноморья. К., 1981. С. 58 и сл.

⁴ Определение Н. Матиевич.

⁵ Определение Н. Матиевич.

О. П. Сєкерська (Одеса)

ТВАРИНИЦТВО ТА ПОЛЮВАННЯ В ГОСПОДАРСТВІ НАСЕЛЕННЯ АНТИЧНОГО ЧАСУ МЕЖИРІЧЧЯ ДУНАЮ ТА ПІВДЕННОГО БУГУ

Античні городища та поселення, розташовані в межиріччі Дунаю і Південного Бугу, були частиною античного світу Північного Причорномор'я і мали, відповідно, спільні моделі господарського розвитку. Однак можна відзначити і певну специфіку в розвитку таких галузей господарства, як тваринництво і полювання, пов'язану із особливостями ландшафтних мікрозон та відмінностями в етнічному складі мешканців окремих пам'яток. Для вивчення значення окремих видів тварин, які розводилися давнім населенням, та реконструкції динаміки їх чисельності впродовж історії існування окремих пам'яток, як правило, використовують дані археозоології.

В даній роботі проаналізовані результати вивчення археозоологічних комплексів античних та еллінізованих (або греко-варварських) городищ і поселень: Картал (Орлівка), Ніконій, Тіра, Надлиманське городище, Надлиманське ШІ, Надлиманське VI, Жевахова Гора, Приморський бульвар та Кошари. Пам'ятки представлені різною кількістю дослідженого матеріалу та мають неоднакові хронологічні рамки свого існування. Проте порівняння видового складу домашньої худоби та мисливської здобичі дозволяє зробити ряд цікавих спостережень. Дані вивчення археозоологічних комплексів античних городищ та поселень межиріччя Дунаю – Південного Бугу наведені у таблицях 1 – 2.

Домашня худоба Тіри та Ніконій

Пункт	Період	Кінь	Осел	Бик свійськ	Вівця / коза	Свиня	Вер- блюд	Всього, %
Тіра	Кількість особин, %							
	Пізньюкласичний	9,1	–	34,1	40,9	15,9	–	100,0
	Елліністичний	10,1	0,4	28,5	44,8	16,2	–	100,0
	Римський	7,4	–	44,0	32,7	15,9	–	100,0
Ніконій	Архаїчний	10,5	–	23,2	53,5	12,8	–	100,0
	Класичний	12,9	–	33,3	46,9	6,8	–	100,0
	Елліністичний	16,3	–	32,6	41,8	9,3	–	100,0
Римський	18,8	–	40,3	33,3	7,6	–	100,0	
Картал	Римський	13,1	–	38,5	22,1	25,4	0,9	100,0
Вихід м'яса, %								
Тіра	Пізньюкласичний	17,7	–	77,5	3,3	1,5	–	100,0
	Елліністичний	21,8	0,3	72,0	4,1	1,8	–	100,0
	Римський	12,3	–	84,2	2,2	1,3	–	100,0
Ніконій	Архаїчний	25,9	–	67,1	5,5	1,5	–	100,0
	Класичний	23,9	–	71,9	3,6	0,6	–	100,0
	Елліністичний	28,8	–	67,3	3,1	0,8	–	100,0
	Римський	27,8	–	69,6	2,1	0,5	–	100,0
Картал	Римський	21,4	–	73,3	1,5	2,1	1,7	100,0
Місце за кількістю особин та виходом м'яса								
Тіра	Пізньюкласичний	IV/II	–	III	I/II	III/IV	–	
	Елліністичний	IV/II	V/V	III	I/II	III/IV	–	
	Римський	IV/II	–	I/I	II/III	III/IV	–	
Ніконій	Архаїчний	IV/II	–	III	I/II	III/IV	–	
	Класичний	III/II	–	III	I/II	IV/IV	–	
	Елліністичний	III/II	–	III	I/II	IV/IV	–	
Римський	III/II	–	I/I	II/III	IV/IV	–		
Картал	Римський	IV/II	–	I/I	III/IV	II/III	V/IV	

Домашня худоба городищ та поселень

Пункт	Кінь	Осел	Бик свійськ.	Вівця/ Коза	Свиня	Верблюд	Усього, %
Кількість особин, %							
Кошарське городище	15,5	0,5	21,6	50,4	12,0	–	100,0
Жевахова Гора	18,2	–	29,6	38,6	7,2	–	100,0
Приморський бульвар	18,2	–				–	
Надліманське городище	21,4	–	33,0	35,3	10,3	–	100,0
Надліманське III	12,9	–	31,8	40,0	15,3	–	100,0
Надліманське VI	7,7	–	38,5	46,1	7,7	–	100,0
Вихід м'яса, %							
Кошарське городище	35,6	0,4	57,8	4,8	1,4	–	100,0
Жевахова Гора	33,1	–	62,7	2,9	1,3	–	100,0
Приморський бульвар	33,6	–	62,1	3,3	1,0	–	
Надліманське городище	34,7	–	62,1	2,4	0,8	–	100,0
Надліманське III	24,7	–	70,6	3,2	1,5	–	100,0
Надліманське VI	14,0	–	81,8	3,5	0,7	–	100,0
Місце за кількістю особин та виходом м'яса							
Кошарське городище	III/II	V/V	II	I/III	IV/IV	–	
Жевахова Гора	III/II	–	II	I/III	IV/IV	–	
Приморський бульвар	III/II	–	II	I/III	IV/IV	–	
Надліманське городище	III/II	–	II	I/III	IV/IV	–	
Надліманське III	IV/II	–	II	I/III	III/IV	–	
Надліманське VI	III/II	–	II	I/III	III / IV	–	

Дані таблиць наочно демонструють, що переважна кількість особин того чи іншого виду тварин не означає, що даний вид мав першорядне господарське значення. Різні види сільськогосподарських тварин мають неоднакову масу тіла і, відповідно, вихід м'ясної продукції (так звану живу вагу та забійну масу тварини), що необхідно враховувати при побудові палеоекономічних реконструкцій.

Стадо домашніх тварин античних міст Ніконій та Тіра включало коня, осла (тільки в елліністичний період), свійського бика, овець, кіз

та свиней. В Ніконії в епоху пізньої архаїки – раннього еллінізму існували стада з домінуванням дрібної рогатої худоби та в перші століття н. е. – великої рогатої худоби. За показником відносної кількості отриманого м'яса на всьому протязі існування міста домінувала велика рогата худоба, яка займала друге місце протягом усього грецького періоду історії міста.

В цілому, у пізньоархаїчний період в Ніконії та у пізньокласичний період в Тірі структура стад домашніх тварин збігається. У грецький період існування Ніконія та Тири динаміка змін у стаді домашніх тварин практично однакова: до перших століть до н. е. переважає дрібна рогата худоба, після чого лідерство переходить до великої рогатої худоби. Свиня та кінь займають стабільні третє та четверте місця (в Ніконії тільки в архаїчну епоху свиня перебувала на третьому, а кінь – на четвертому місцях). В класичний, елліністичний та римський періоди існування Ніконія за показником числа особин міняються місцями кінь та свиня, тоді як у Тірі кінь стабільно знаходиться на останньому – четвертому – місці. Свиней було більше в Тірі, коней – в Ніконії. Отже, за виходом м'яса переважала велика рогата худоба, друге місце займав кінь, третє – дрібна рогата худоба і четверте – свиня¹.

Можливо, до специфіки утримання різних видів домашніх тварин слід віднести меншу кількість свині в Ніконії. Одним з можливих пояснень цього факту може бути менша кількість плавнів та наявність великих сільськогосподарських угідь навколо городища. Підвищення ж ролі великої рогатої худоби в стадах і, відповідно, підвищення кількості вживаної яловичини в перші століття н. е. (особливо в Тірі) можливо пов'язати із вірогідними змінами в етнічному складі населення цих пам'яток, що мали наслідком зміни в харчових уподобаннях.

Очевидно, що найбільш істотні трансформації у складі стада тварин відбулися в Ніконії та Тірі в перші століття н. е. – період, який в кліматичному відношенні характеризується значним потеплінням та змінами в бік більшої посушливості. Нижня течія Дністра забезпечувала, тим не менш, достатню кормову базу для великої рогатої худоби. Присутність осла зафіксовано тільки в Тірі елліністичного періоду та в стаді домашніх тварин з Кошарського городища.

Кошарське та Надлиманське городища та поселення Жевахова Гора, Приморський бульвар, Надлиманське III та Надлиманське VI демонструють однакові моделі розведення великої та дрібної рогатої худоби. Переважну більшість стада складають вівці та кози, друге

місце посідає бик свійський. На третьому місці, як правило, знаходиться кінь, четверте посідає свиня. Незначні розбіжності демонструють матеріали Надлиманського III та Надлиманського VI. Модель тваринництва на поселенні Надлиманське III демонструє схожість із розведенням худоби мешканцями Тіри пізньокласичного та елліністичного періодів. Стосовно Надлиманського VI остаточні висновки зробити неможливо внаслідок недостатньої кількості дослідженого матеріалу.

Мешканці Карталу римського часу утримували велику рогату худобу, свиней, дрібну рогату худобу та коней. Крім того, перелік домашніх тварин цього часу поповнюється верблюдом-бактріаном. Останній вид не розводили на території Північного Причорномор'я, але його кістки знайдені в Ольвії та деяких інших місцезнаходженнях. До Нижнього Подунав'я особина верблюда потрапила, мабуть, у складі каравану, що перевозив вантаж для гарнізону Орловської фортеці².

При зіставленні даних стає очевидним, що римське населення Картала віддавало перевагу розведенню великої рогатої худоби. Даний вид міцно займає перше місце як за кількістю особин, так і за кількісним виходом м'ясної їжі. Частка овець і кіз також досить стабільна. Вівці і кози міцно утримують третє місце по кількості особин. Вихід м'яса від дрібної рогатої худоби в римській час становить 1,5%. Свиней розводили у значній кількості – 25,4 % особин серед усієї домашньої худоби. Частка виходу м'яса від свиней становила не менше 2,1%. Збільшення поголів'я свиней відбувається одночасно зі зменшенням кількості коней – лише 13,1%. Значення свиней в життєзабезпеченні населення Картала в римській період явно зростає. Дана обставина може бути пов'язана із особливостями харчування солдатів гарнізону. Ймовірно, що свиней могли купувати чи отримувати в якості податків у натуральній формі від місцевого населення для харчування розміщених у фортеці солдат. Це дає можливість говорити про існування локальної специфіки тваринництва римського періоду в Карталі, пов'язаної із присутністю тут римського гарнізону.

Якщо у римських шарах Ніконія та Тіри відзначено переважання великої рогатої худоби, безпосередньо за якою йде дрібна рогата худоба, то у Карталі римського часу відзначено кількісне переважання свиней над вівцями, козами та кіньми. Завдяки кількісній перевазі за показником виходу м'яса свиня виявляється на третьому місці. Верблюд, єдина кістка якого зафіксована серед «кухонних залишків» тварин інших видів, завдяки високому коефіцієнту перерахунку

виходу м'ясної продукції посідає четверте місце. Відповідно, вівці та кози займають останнє місце – п'яте.

До раціону римських солдат, незалежно від місця їх дислокації, завжди входили зерно, вино, оливкова олія або її замітник, а також м'ясо в кількості 2 римських фунта щодня. За даними письмових джерел відомо, що легіонери вживали яловичину, баранину, козлятину, свинину та м'ясо домашньої птиці. В епоху Імперії легіонери вживали сало (шпик). З початку III ст. н. е. до харчового раціону стали включати топлене свиняче сало як замітник оливкової олії³. У зв'язку з цим слід згадати археозоологічні матеріали із комплексів II–III ст. н. е. з табору I Італійського легіону в Новах (правобережжя Дунаю, Болгарія). Більше 40% виявлених тут кісток тварин належало свиням⁴.

Збільшення частки свині в римській час відзначено для Фанагорії⁵, хоча в найбільшій кількості свині відзначені для цього пам'ятника в шарах класичного часу. У зв'язку з цим цікаво, що харчування легіонерів, розміщених на 16 км південніше від Херсонесу, було орієнтовано на м'ясо дрібної рогатої худоби (63%), яловичину (28%), тоді як свинина становила лише 4%⁶. Населення Тіри та Ніконія (Нижнє Подністров'я) римського часу було більшою мірою орієнтоване на розведення дрібної рогатої худоби (II місце за кількістю особин, III – по виходу м'яса). Населення цих античних пам'яток традиційно розводило овець і – в меншій кількості – кіз, що зближує їх з тваринництвом мешканців Херсонеса.

Мисливство як вид господарської діяльності не мало життєзабезпечувального значення. Кістки диких видів тварин представлені в археозоологічних комплексах у невеликій кількості. В Ніконії це благородний олень, кабан, заєць, лисиця. Крім того, знайдено фрагмент верхньої щелепи з іклом лева⁷. У Тірі відзначені благородний олень, косуля, кабан, заєць, бобер, лисиця⁸. Найбільша кількість мисливської здобичі в Ніконії припадає на класичний період, а в Тірі більшість диких видів зафіксовано в період еллінізму. Серед мисливської здобичі переважають види м'ясо-хутрового (заєць, бобер) та хутрових напрямків мисливського промислу, на копитних полювали рідше.

В матеріалах Кошарського городища дикі види представлені благородним оленем, лисицею, зайцем, вовком та бобром. В Надлиманському городищі знайдені кістки благородного оленя, косулі, лисиці та зайця. На інших пам'ятках кістки диких видів або не зафіксовані (Надлиманське VI), або їх кількість вкрай незначна (Надлиманське III, Жевахова Гора, Приморський бульвар), що може

пояснюватися незначними обсягами дослідженого матеріалу. Населення активно практикувало рибальство – у матеріалах пам'яток в значній кількості присутні кістки риб (осетрових, сома, судака, щуки, коропових), а також полювало на птахів.

Таким чином, можна говорити про достатньо усталені моделі тваринництва античних городищ та поселень межиріччя Дунаю – Південного Бугу. Але разом із тим мають місце окремі локальні відмінності, засновані, очевидно, як на особливостях ландшафтно-кліматичних мікрозон, так і особливостях дієти окремих груп населення досліджених пам'яток.

¹ Секерская Е. П. Стратегия животноводства и охоты античного населения низовья Днестровского лимана // ССПК. Вип. XIX. 2016. С. 224-228.

² Секерская Е. П. Верблюд – бактриан из римской крепости в Низовьях Дуная // STRATUM plus. 2016. № 4. С. 264.

³ Кленина Е. Ю. Снабжение римских легионеров во II–III вв. н. э. на примере Новы (Moesia Inferior) и Херсонеса в Таврике // АДСВ. Вып. 42. 2014. С. 24.

⁴ Makowiecki D., Makowiecka M. Animal remains from the 1989, 1990, 1993 excavations of Novae (Bulgaria) // The Roman and Late Roman City. The International Conference (Veliko Turnovo 26–30 July 2000). 2002. P. 218.

⁵ Добровольская Е. В. Археозоологические исследования Фанагории (2005–2008 гг.) // БКВМПАС. X БЧ. 2009. С. 114-115.

⁶ Кленина Е. Ю. Указ. соч. С. 34.

⁷ Бруяко И. В., Секерская Е. П. Очерки экономики населения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. Одесса, 2016. С. 86.

⁸ Секерская Е. П. Археозоологические материалы из Тира (раскопки 1999–2005 гг.) // Тира – Белгород – Аккерман (материалы исследований). Одесса, 2010. С. 185.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эпилеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотовая статуэтка римского воина из Картала...481	
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622